

PORSTEINN ÚLFAR BJÖRNSSON

HJALLA — *þóttin skemmtir* — DALUR

Þorsteinn Úlfar Björnsson

HJALLADALUR

– síðasta sumarið

Bústna býflugan

Reykjavík 2011

Áður útkomið eftir Þorstein Úlfar:

Hampur. Inni/úti, ræktunarleiðbeiningar

Villigarðurinn. Garðyrkjuhandbók letingjans

Þorsteinn Úlfar Björnsson

HJALLADALUR

– síðasta sumarið

Bústna bíflugan

Reykjavík 2011

HJALLADALUR – síðasta sumarið

Copyright © 2008 Þorsteinn Úlfar Björnsson

Umbrot og útlit: Þorsteinn Úlfar

Ljósmýndir: Þorsteinn Úlfar og Jóhann Thoroddssen

Prófarkalestur: Karl Helgason

Ritstjórn: Hildur Hermóðsdóttir

Útgefandi: Salka

ISBN

Prentun:

Bókband:

Þessi bók er tileinkuð konunni minni Arndísi Valgarðsdóttur með þökk fyrir ást og þolinmæði.

Einnig vil ég þakka eftirtöldum:

Hildi Hermóðsdóttur fyrir hvatningu og ritstjórn.

Jóhanni Thoroddsen fyrir yfirlestur, athugasemdir og myndir.

Ómari Ragnarssyni fyrir innblástur og flugferð.

Bergi Gíslasyni fyrir tæknilega aðstoð og góð ráð.

Karli Helgasyni fyrir yfirlestur og ábendingar.

Guðrúnu Birnu Ólafsdóttur fyrir ábendingar og góð ráð.

Sigurði H. Magnússyni fyrir hjálp við plöntugreiningu.

Benedikt Arasyni fyrir flugfar frá Akureyri í bæinn.

Guðmundi Páli Ólafssyni fyrir frábærar ábendingar.

Birni Hróarssyni fyrir yfirlestur, ábendingar og ráð.

Sigrúnu Benediktsdóttur fyrir liðlegheit og gistiaðstöðu.

Lilju Sif og Oddi Frey, börnum mínum fyrir hvatningu og ábendingar.

*...án þessara aðila og sjálfsagt fleiri
sem ástæða væri til að nefna
væri bókin miklu, miklu verri.
Allt klúður skrifast samt á mig.*

ÞAÐ SEM FRAM KEMUR
Á SÍÐUNUM HÉR Á EFTIR
ER AÐ MESTU LEYTI SATT.

ÞETTA VAR ALLT TIL,
Í ALVÖRUNNI!

Sumir munu afneita því,
einhverjir munu efast
en þetta er það sem var.
Viðkvæmt og afar raunverulegt.

Efnisyfirlit

1. HLUTI Í upphafi – þegar lagt var af stað	13
2. HLUTI Austfirðingar eru ríkir – þeir eiga svo mikla fegurð	21
3. HLUTI Það sem Landsvirkjun – vill að þú sjáir	35
4. HLUTI Landið sem var – er nú undir vatni	51
5. HLUTI Hvítu síðurnar – á persónulegum nótum, hugleiðingar	75
6. HLUTI Fegurð hins smáa – undir fótum okkar	93
7. HLUTI Eftirmáli – með sorg í hjarta	153

Höfundar mynda

Þorsteinn Úlfar Björnsson, allar myndir nema
Jóhann Thoroddsen bls: 52-66 og 91

Án lands á þjóð sér engan stað

Pegar teknar eru mikilvægar ákvarðanir er nauðsynlegt að hafa grundvallar verðmæti að leiðarljósi. Þar vega þyngst tilvistarleg verðmæti, menningarleg verðmæti, siðferðisleg verðmæti og andleg verðmæti. Dýrmætasta eign íslensku þjóðarinnar er fólgin í mannauði og í náttúru landsins.

Landið er móðir þjóðarinnar. Án lands á þjóð sér engan stað. Þjóðin ber ábyrgð gagnvart landi sínu, henni ber að varðveita það og vernda. Þjóðin ber líka ábyrgð gagnvart ókomnum kynslóðum um varðveislu landsins, og náttúrugæða þess. Ef við fórnum eða eyðum náttúru landsins, höfum við glatað réttinum til að byggja landið, til að nýta gögn þess og gæði.

Ísland er ekki eyja einangruð frá umheiminum. Ísland er órjúfanlegur hluti af Jörðinni og Jörðin er ein heild. Þjóðin ber því ekki einvörðungu ábyrgð gagnvart fósturmold sinni Íslandi heldur líka gagnvart Jörðinni allri, og þeim þjóðum sem hana byggja, mannkyninu í heild. Engin þjóð hefur heimild til að spilla Jörðinni, hvorki þeim hluta Jarðar sem hún byggir, né öðrum hlutum hennar.

Okkur hefur orðið á í þessum efnum, við höfum þegar fórnað ómetanlegum náttúruverðmætum fyrir vafasaman stundargróða. Vonandi ber þjóðin gæfu til að draga lærðom af þessum mistökum. Við höfum ekki ráð á fleiri slíkum.

Rúrí

FYRSTI HLUTI

Í upphafi

– þegar lagt var af stað

Það er á ábyrgð okkar sem Íslendinga að hugsa vel um landið okkar. Ef við gerum það ekki verður landið okkar eyðilagt af erlendum stórfyrtækjum sem hugsa um það eitt að græða peninga, sama hvað það kostar. Til þess að framtíð komandi kynslóða verði björt þá verðum við að horfa fram hjá stóriðju en horfa á hugvit sem getur leitt af sér mögnuð og uppbyggjandi verkefni. Við verðum að kenna að landið sé ekki bara líflaus auðlind heldur að það sé lífgjafi. Með því að koma þeim skilningi áleiðis þá vaknar upp virðing og umhyggja fyrir landinu.

ferðala

agíð.

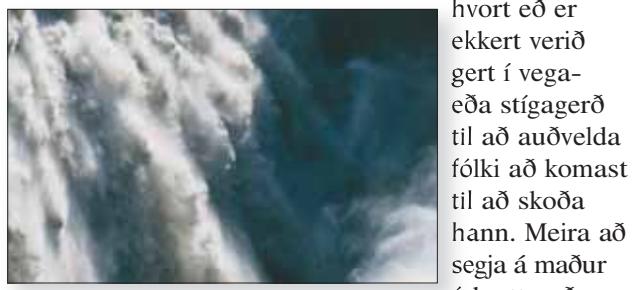
Upphoflega átti þetta að verða eins og hvert annað frí. Ekið út um sveitir landsins að skynja náttúruna. Ekki úr vegi að skoða þessar framkvæmdir fyrir austan, taka nokkrar myndir af þessu mannvirkni sem þarna var í byggingu og kannski nokkrar af því landi sem færir undir lón. Hugmyndin var að taka myndir af því smáa sem fólk hefur undir fótunum þegar það gengur um hagann. Kannski gæti einhvern tíma orðið úr því bók. Margir búnir að taka myndir af því stóra, fossum og gljúfrum, og ekki ástæða til að bæta miklu við það. En rétt að fara og skoða og sjá um hvað þetta snérist. Kannski ekki úr vegi að mynda sér sjálfstæða skoðun!

Kúrsinn var tekinn norður og fyrstu nóttina var gist á Húsavík. Gönguferð farin um plássið og athygli vakti hvað Húsvíkingar eru duglegir að gera út á ferðamenn. Þarna var byggðasafn og vísir að bátasafni, hvalasafn, hvalaskoðunar-fyrirtæki og reðursafnið. Það virtist þónokkur útgerð í kringum hvalaskoðunina. Ófáir bátar notaðir til að sigla með ferðamenn að skoða hvali og önnur sjávarsþendýr. Ég er ekki alveg viss um að álver á Bakka og hvalaskoðun fari vel saman. Einhvern veginn finnst mér að

þetta stangist á og annað útiloki hitt. Vist er að álver verður engin sérstök prýði í náttúrunni hvort heldur horft er á það frá sjó eða landi. Og einhver mengun trúi ég að fylgi því. Svo er það náttúrlega spurning hverju verður fórað til orkuöflunar fyrir það.

En áfram var haldið og ekið að Jökulsárgljúfrum og Hljóðaklettar skoðaðir í blíðu eins og best getur orðið á Norðausturlandi. Farið að Dettifossi sem er eitt herjans náttúrvætti. Maður stendur á bakknum og finnur tröllaukinn kraftinn sem titring í jörðinni. Dettur einhverjum í hug að virkja fossinn? Það hefur

hvort eð er ekkert verið gert í vega-eða stígagerð til að auðvelda fólki að komast til að skoða hann. Meira að segja á maður á hættu að

skemma bílinn sinn á leið á staðinn. Hvaða veldur því að ekki er lagður almennilegur vegur að þessu sérstæða náttúruundri, sem væri þó leikur einn? Reyndar verður að fara mjög varlega í vegagerð á öræfum en alla vega ætti að vera óhætt að bera ofan í hann og hefla af og til. Frá Dettifossi var ekið til Egilsstaða. Gist í Fellabæ. Þoka um kvöldið en kyrrt.

Undir hádegi daginn eftir var haldið af stað aftur og

ekið inn með Lagarfljóti. Sól og blíða. Í Végarði var stoppað áður en haldið var upp á heiðina. Samkvæmt því sem í Végarði var að sjá virtust þetta hinari bestu framkvæmdir þarna uppi á heiði en ekki fannst mér nú mikil prýði að rafmagnsleiðslum og möstrum í landslaginu. Hundrað metra breið rák skorin í gegnum skógin og í henni miðri risamöstur tengd saman með þverhandarþykku vir. Úr áli.

Jæja, hvað með það. „Framfarirnar“ kosta sitt og einhverjar fórnir verðum við að fára þegar kostirnir eru bara tveir. Álver eða dauði. Lagt var á heiðina og

fjótlega eftir
að upp var
komið blasti
víðáttan við og
hreindýrahjörð
lallaði í róleg-
heitum í um
300 metra fjar-
lægð og virtist
ekki hafa mikl-

ar áhyggjur. En bíðum nú við. Þarna var gróður. Átti þetta ekki að vera eyðimörk? Hvað voru þá þessi strá að gera þarna? Jú, það átti ekki að sökkva þessu, þetta var of langt frá stíflunni. Athygli vakti að flestir vegir sem maður fór fram hjá voru lokaðir með slá eða keðju og merktir „vinnusvæði“. Af hverju? Er þetta ekki okkar land? Megum við ekki fara um öræfin lengur? Við héldum áfram og landslagið varð

sifelt eyðilegra. Lítill eftirsjá í þessu. Loks blasti stíflan við. Umferð var beint á sérstaka staði þar sem mátti allra náðarsamlegast standa og góna á þetta mikla mannvirki. Það er engan veginn hægt að gera sér stærðina í hugarlund af myndum. Þetta er svo stórt að það er með ólíkindum. Búkollurnar voru eins og örútgáfa af leikfangabílum þar sem þeir keyrðu með hlöss sín ofan á henni. Það er ekki spurning að stíflan er eitt meiriháttar afrek í hönnun og framkvæmd og eins og Landsvirkjun vill að þú sjáir hana, meistaraverk mannsins. Sigur á náttúrunni. Og það

land sem
manni var
beint á var
mest örfoka
melar og grjót.
Ekki mikil eftir-
sjá í því. En þó
var ekki allt
sem sýndist.
Það leyndist

eitt og annað á þessum örfoka melum, þar sem var vatn. Að ekki sé talað um hvað kom í ljós þegar maður snéri sér við og horfði í hina áttina, til suðurs. Gróinn og fallegur dalur.

Eftir skoðunarferðina fórum við aftur niður á Hérað og ég hugsaði: „Þess vegna eru öll þessi læti. Þetta er ekki bara eyðimörk. Á virkilega að fórnar þessu fyrir álver í erlendri eigu?“

En málíð er auðvitað ekki svona einfalt.

Þegar ég fór að velta fyrir mér deginum varð sú tilfinning sifellt áleitnari að mér hefði verið stýrt á afar snyrtilegan hátt og láttinn sjá það sem ég átti að sjá en beinlínis verið komið í veg fyrir að ég gæti skoðað annað. Þetta var óþægileg tilfinning.

Daginn eftir var ekið sem leið liggar inn Fagradal og til Reyðarfjarðar. Flottur fjörður Reyðarfjörður. Kyrr og sléttur. Opinn fyrir ríkjandi vindátt. Hvað þýdir það? Jú, það þýðir að þegar álverið er komið í fullan rekstur þá dælir það 4595 tonnum af brennisteinstvíldi út yfir fjörðinn á hverju ári. Og þar sem ríkjandi vindátt er suðaustan, þá berast þessi tonn líklega

INN fjörðinn og upp í gegnum Fagradal og fjallaskörðin upp á Hérað. Þar sem nokkuð vætusamt er á Fróni, má gera ráð fyrir að einhver hluti þess falli til jarðar sem súrt regn! Og hvaða búgrein er svo mest stunduð á Héraði? Jú, það er skógrækt og hægt er að sjá afleiðingar súrs regns á skóga víða í Evrópu.

Bornir saman við umhverfið voru stromparnir sem blása munu menguninni út ekki háir. Það er spurning hvort mengunarskýð muni liggja kyrrt yfir firðinum

eða dóla sér undan vindi inn Fagradal og upp á Hérað. Líklega verður reynslan að skera úr um það því þótt reiknilíkön séu til margra hluta nyttsamleg eru þau ekki neinn algildur sannleikur. Breytist ásýnd fjarðarins þegar mengunarskýð frá álveri Alcoa liggur hreyfingarlaust fjalla á milli? Slegið var af kröfum um hreinsibúnað miðað við það sem Norsk-Hydro vildi gera þegar þeir voru inni í myndinni sem álframaleiðendur á þessum stað. Þeir hættu við af umhverfisástæðum en Alcoa virðist ekki setja umhverfisvernd á neitt sérlega háan stall, a.m.k. ef marka má það sem

finna má um þá á netinu.

Mér var tjáð sumarið 2006 að í suðaustanátt sæti fólk á Héraði í fnyknum þegar brætt væri niðri á fjörðum.

Það gæti þá orðið ansi skemmtilegur lyktarkokteill sem íbúar á Héraði sitja í, í framtíðinni. Hvað skyldi vera hægt að selja mörgum útlendingum þá upplifun að fá að koma á einn fugursta stað landsins og sitja þar í þeirri lyktarblöndu? Það lítur sem sagt út fyrir að rústa eigi skógræktinni á Héraði með síru regni og fæla frá ferðamenn til þess að skapa vinnu fyrir 450 sálar við álbraðslu. Getur verið að enginn hafi

séð þetta fyrir eða var bara setið á þessum upplýsingum? Og er það virkilega svo að það sé æðsti draumur ungra Íslendinga að fá að vinna í álveri?

Vissulega fylgir álverinu nokkuð af afleiddum störfum sem sjálfsagt auka hagsæld og tekjur íbúa á svæðinu en það er ýmislegt annað haegt að gera en að braeða ál í þessum landshluta. Það er nefnilega næstum sama í hvaða átt maður lítur, alls staðar blasir fegurðin við. En erum við að nýta hana? Já, sums staðar. Til daemis við Mývatn. Okkur var sagt að allt færí á versta veg ef Kíslíðjan yrði lögð niður og fólk myndi flytja burt ef það dræpist þá ekki úr vesöld þar sem það stæði. En hver var raunin? Ef eitthvað er, þá fór fólk að bjarga sér betur þegar forræðishygju stjórvalda slepti og þeir voru aðeins tveir sem fluttu á brott.

Ég gerði það að ófrávíkjanlegri reglu að spyrja þá sem ég hitti eftirfarandi spurninga: „Ertu héðan/heimamáður?“ Og: „Hvað finnst þér um þessar framkvæmdir?“ Frekari spurningar réðust af svörum. Í öllum tilfellum nema einu voru svörin á þá leið að fólk væri heimamenn og væri á móti. Pessi eina undantekning

var í skærgulu vesti og á bakinu stóð skilmerkilega KÁRAHNJÚKAR. Þessa einu undantekningu hitti ég í apótekinu á Egilsstöðum. Hún sagði, þegar ég spurði hana hvað henni fyndist um brennisteinstvíldið, búandi á Reyðarfirði: „Brennisteinstvíldi hefur aldrei drepið neinn!“ Ekki vildi ég nú fullyrða neitt um það en kunni ekki við að segja það við hana. Ég reyni að vera kurteis þar sem ég er gestur.

Eftir stutta heimsókn til Fáskrúðsfjarðar var aftur haldið í áróðursmiðstöð Landsvirkjunar að Végarði. Eftir að hafa talað við fólk skoðaði ég nú áróðurinn þar

með dálítið öðrum augum en áður.

Okkur hjónakornin langaði að skoða opið þar sem vatnið átti að koma út og jafnvel taka af því mynd.

Til þess að það væri haegt varð að fara þjóðveg númer 933 sem á kortum er merktur sem „þjóðvegur þjónustaður af vegagerðinni“. Svo við héldum í suður inn í Norðurdal eftir þjóðvegi 933. En nei, ónei. Þið farið ekki þennan veg. Ungur maður merktur sem öryggisvörður stöðvaði för okkar eftir tæpan kílómetra. Ef við aettum erindi inn í Norðurdal yrðum við að fara yfir ána og inn eftir hinum megin og aftur yfir fyrir

innan Þuríðarstaði. Sem sagt þjóðveg 934. Við snérum við.

Ég sagði frá þessu atviki þar sem við gistum um kvöldið. „Þetta er nú ekkert,“ sagði viðmælandi minn. „Þegar stöðvarhúsið var vígt í febrúar síðastliðnum stóð víkingasveitin grá fyrir járnnum fyrir utan munnann og stöðvarhúsið er kílómetra inni í fjallinu og ekki voru neinir mótmælendur hér þá.“ Hvers vegna?

Svona tíðindi fékk ég oft frá íbúum fyrir austan þegar ég talaði við þá. En þótt bæði heimamenn og aðrir hefðu sagt sitt af hverju var eiginlega ómögulegt

að fá staðfestingu á þeim ummælum.

Menn voru varir um sig og þótti vænt um störf sín og þjóðfélagsstöðu. Það kom nefnilega

fram hjá fleiri en einum og fleiri en tveimur að þeim hafði verið skipað að halda að sér höndum og munnum lokuðum. Einn viðmælandi minn sagði hreint út að hann hefði fengið skipun frá sínum yfirmönnum um að fjalla ekki um framkvæmdirnar fyrir austan nema með samþykki Landsvirkjunar, annars gæti hann farið að leita sér annars staðar að vinnu.

Eftir að hafa fylgst með þessu máli í fjölmöldum og

eftir allt sem var búið að segja mér var ég orðinn forvitinn að komast að því hvernig þetta svæði, sem átti að fara undir vatn, leit út. Það virtist vera útilokað að komast inn á það því allir vegir þangað voru lokaðir. Jú, vissulega hefði ég getað farið í gönguferð um það með hópi en ég var með mikinn farangur, myndavélar og það sem þeim tilheyrði og einhvern veginn sá ég það ekki fyrir mér að fara spásserandi um svæðið með myndavélatösku, þrífót, fartölvi til að hlaða myndunum inn á og 8 klfóa brunlinsu.

En hvað var þá hægt að gera? Við ákváðum að láta

gott heita í bili og ég einsetti mér að leita annarra leiða til að fara um svæðið. Svo við hjónakornin dóluðum okkur suður til Reykjavíkur. Fórum

norðurleiðina og stoppuðum á Blönduósi hjá tengdó. Ekki sami uppgangurinn þar og fyrir austan en þeir eru þó að vakna. Komið Heimilisiðnaðarsafn og Hafíssafn. Góð byrjun.

ANNAR HLUTI

Austfirðingar eru ríkir — þeir eiga svo mikla fegurð

- Þungi miðlunarinnar getur valdið landsigi svo nemi e.t.v. metrum og þar með skertri afkastagetu lónsins.
- Verulegar líkur eru til þess að sjálf Kárahnjúkastíflan verði reist á virku sprungusvæði.
- Því telur undirritaður hættumat það sem kynnt er í matsskýrslu Landsvirkjunar algerlega óviðunandi, líkur á stíflurofi séu umtalsverðar, og meðan svo er eigi virkjunin ekkert erindi inn á Alþingi.
- Þungi Háslóns veldur tilfærslum á kviku og kann þannig að hafa áhrif á eldvirkni nærri lóninu.
- Til stendur að bora jarðgöng virkjunarinnar með tækni sem er óþekkt og óreynd á Íslandi.
- Þéttинг jarðganga getur orðið tímafrek og tafsöm, og þannig hægt á lúkningu virkjunar.
- Gera verður ráð fyrir talsverðum leka Háslóns og þar með skertum afköstum virkjunar.
- Miðlunin dregur úr náttúrulegri bindingu gróðurhúsalofttegunda í hafi.
- Lífmassar í hafi kunna einnig að finna fyrir lónsmíðinni.

Samantekt úr athugasemdum Gríms Björnssonar jarðeðlisfræðings.

Fyrir margt löngu var góður og gegn klerkur spurður hvort honum þætti ákveðin kona ekki falleg. Klerkur svaraði: „Falleg, nei hún er sko ekki falleg. Hún er ekki falleg, hún er ægifögur. Hún er svo fögur að hún er beinlínis vansköpuð af fegurð.“ Þetta svar klerksins kom upp í hugann þegar ég ferðaðist um norðaustur- og austurhluta landsins sumarið 2006. Það er nefnilega næstum sama í hvaða átt maður horfir í þeim landshluta, alls staðar blasir fegurðin við. Og hún er afar fjölbreytt, allt frá hrikalegum gljúfrum með miklum vatnsföllum til lítilla tjarna.

Víða eyrarrósarbreiður á Austurlandi. Þessi hefur mátt þola sitt af hverju í gegnum tíðina, jöklulsárhlaup, eldgos og vetrarhörkur. En alltaf blómstrar hún aftur og nærir smáskordýr með blómasafa og frjódufti. Þessi ákveðna breiða fór á kaf í flóðunum í Jöklu árið 2004. Hún stoð rétt við brúna yfir ána sunnan við stífluna. Nú eru dagar hennar taldir því hún er komin á kaf og ofan á hana leggjast smám saman tugir eða hundruð tonna af leir og seti. Aldrei framar mun hún gleðja anda þeirra sem leið eiga um eða næra undirstöðulífverurnar.

Fjalladrottningin, Herðubreið, blasir við af Möðrudalsöræfum og vakir yfir hálandi Norðausturlands. Sumir telja að Herðubreið sé fallegasta fjall á Íslandi og víst er hún svipmikil þar sem hana ber við bláa festinguna þar sem skyín dansa bæði ræl og polka, allt eftir því hvernig vindurinn blæs. Ég hygg að flestir sem um norðausturhorn landsins fara fyllist lotningu gagnvart slíku fjalli.

Svanasöngur á heiði, eða álftagarg? Þeir sem heyrt hafa hvort tveggja eru ekki í vafa. Álftagarg er hræðilegt en svanasöngur tónlist almættisins. Hingað kemur álftin ár eftir ár og hefur gert öldum saman. Miklu lengur en menn hafa búið hér. En nú verður hún að finna sér annan stað til að ala upp unga sína.

Um allt Austurland, má sjá falleg vatnsföll af öllum stærðargráðum. Þau þurfa ekki endilega að vera í sömu deild og Goðafoss eða Dettifoss til að vera hrífandi. Þau búa hvert um sig yfir sinni eigin fugurð og ennþá er vatnið í þeim ómenguð. Það gæti þó breyst þegar álverið á Reyðarfirði tekur til starfa.

Hjalandi lækir og náttúruleg smálón með hreinu og tæru vatni gleðja augað og svala þorstanum. Það þarf enginn að deyja úr þorsta á norðausturhorninu því svona sytrur eru víða. Gvendarbrunnar eru fínir en slíkir lækir eru ekki síðri og það kemur útlendingum á óvart að óhætt sé að drekka úr þeim.

Ef Herðubreið er drottning Norðurlands hlýtur Snæfell að vera kóngur Austurlands. Fellið sést víða að og gnæfir yfir í tígulegum mikilfengleik. Það er engum ofviða að ganga á það og útsýnið af toppnum er stórfenglegt. Í því leikur birtan sinn ljós- og skuggagaldur svo það er aldrei í tvö skipti eins á að líta. Á toppnum er sífreri og það jaðrar við að vera jökull. Manngerða línan sem gengur í gegnum myndina er tilvonandi strandlengja lónsins svo að allt, eða næstum allt, land fyrir neðan hana er nú horfið undir vatn.

Hér er horft til Snæfells af Fljótsdalsheiði og það liggur við að maður geti tekið undir með Charlie Brown, stýrimanni í leikriti Jónasar Árnasonar „Þið munið hann Jörund“, eftir að hann gróf upp fallbyssuna. „Þar sem jökulinn ber við loft og norðursins fegurð gnæfir ein ofar hverri ... ofar hverri ... Ja, í allri sinni dýrð!“ „Þetta var flott Charlie,“ sagði Jörundur næstum klökkur, „Shakespeare, Charlie?“ „Nei, Jónas Árnason, held ég.“

Á kvöldin siglir Lagarfljótsormurinn um Löginn og um borð bjóðast veitingar og skemmtiatriði. Það er annars furðulegt að á þessu rúmlega 30 km langa vatni er Lagarfljótsormurinn eina fleyið sem sést á siglingu. Ég hefði haldið að vatnið ætti að vera morandi af seglbrettafólk, vatnaskíðaiðkendum, kanóum og skemmtibátum. Og kóngurinn, Snæfell, gnæfir yfir í kvöldsólinni.

Á brún Fljótsdalsheiðar eru margir litlir og fallegir fossar. Eitthvað trúi ég að þeim fækki þegar reynt verður að soga allt vatn af heiðinni niður í stöðvarhús til að framleiða rafmagn. Allir þessir litlu fossar eru þó vel þess virði að skoða því hver og einn hefur sína töfra og sín sérkenni.

Heiti þessa hluta bókarinnar er Austfirðingar eru ríkir – þeir eiga svo mikla fegurð. Lengi vel átti hann að heita Austfirðingar eru ríkir – þeir eiga svo margar bláklukkur. Það er beinlínis ekki eðlilegt hve mikið vex á Austfjörðum af þessu fallegasta blómi á Íslandi, að mínu álti. Hún er úti um allt. Í stórum breiðum. Á árbökkum, vegköntum, móum og jafnvel túnum. Mikið öfundu ég Austfirðinga af öllum þessum bláklukkum.

Annað blóm sem gleður auga og anda er eyrarrósin. Hana má víða finna í stórum breiðum og smáflugnager í kring. Hana hef ég getað ræktað með ágætis árangri í garði mínum. Reyndar eiginlega of góðum því hún varð fljótt frek til fjörsins eins og sagt er og vildi vaxa víðar en ég hafði hug á. Í Evrópu munu ekki vera fleiri staðir sem hún vex villt að neinu gagni. Hún er þó nokkuð algeng á Grænlandi. Mér kæmi það ekki á óvart þótt hægt væri að selja gróðuráhugamönnum ferðir á norðausturhornið til að skoða blóm. En þeir þurfa að vita af þessu.

PRIÐJI HLUTI

Það sem Landsvirkjun — vill að þú sjáir

„Ég vissi ekki að þetta væri svona stórt,“ sagði hann og varð eins og unglingsurinn sem skorti orð, hann breiddi út faðminn: „Þetta er miklu stærra en í Straumsvík, miklu, miklu stærra, það er risa, risa, risastórt!“

Andri Snær Magnason, Draumalandið. Sjálfshjálparbók handa hræddri þjóð.

Végarður, áróðursmiðstöð Landsvirkjunar. Þar var sett upp sýning um framkvæmdina og er það í sjálfu sér góðra gjalda vert. Spurning hvernig það er gert. Þetta var allt voða áferðarfallegt með áróðursmynd sem gerð er af fyrirtæki sem sérhæfir sig í slíku. Þarna voru upplýsingaspjöld, líkön og boðið upp á kaffi. Sérstaklega var fyndið skiltið um heiðagæsina. Eitthvað mundu varpstöðvar hennar og beitiland minnka en bent var á að hún hefði það svo gott á veturna í Skotlandi að það gerði ekkert til! Annað skilti sýndi mælingamenn að störfum í gríðarlegum sandbyl. Jú, sennilega mundi fok eitthvað aukast en það væri fok hvort sem er svo að viðbót gerði ekkert til og svo ætti þetta allt eftir að koma í ljós. Koma í ljós? Er bara ljós í glugganum en enginn heima?

Það var stungið upp í listamenn með dúsu. Listaverkasamkeppni og engir smáaurar í verðlaun, jafnvel þótt aldrei yrði farið eftir tillögunum. Það eru listamenn sem eiga að vera samviska þjóðarinnar og þeir brugðust og tóku dansinn kring um gullkálfinn fram yfir. Undantekningarnar voru Rúrí, Sigurrós, Andri Snær, Björk, Steinunn Sigurðardóttir og örfáir fleiri. Maður veltir því fyrir sér hvað listamenn eins og Laxness, Þórbergur, Gunnar Gunnarsson, Kjarval, Ásgrímur og Jón Stefánsson hefðu sagt. Hvar er samviska þjóðarinnar? Er okkur virkilega sama um landið okkar? Svo má líka spyrja, hvar var þjóðkirkjan? Af hverju tók hún svona lítinn þátt í umræðunni? Umræðurnar um framkvæmdirnar voru að kljúfa þjóðina og kirkjan reyndi ekki að bera klæði á vopnin. Af hverju?

Landsvirkjun vildi að þú sær bara eyðimörk. Ef þú vildir skoða eitthvað annað og fara inn á vegi sem búið var að leggja hingað og þangað um öræfin, áttir þú á hættu að fá sérsvéit ríkislöggreglustjóra á bakið.

„Ég mundi ekki fara inn á þessa vegi ef ég væri þú. Þeir hringja á sérsvéitina um leið og þeir (hjá verktakanum) verða varir við þig og þú vilt ekki lenda í því veseni.“

Einhvern veginn þannig orðaði hann það löggregluþjónninn sem ég ræddi við uppi á Kárahnjúkum sumarið 2006. Honum virtist þykja verulega leitt að fólk gæti ekki notað vegina sem búið var að leggja um svæðið. Ég fékk lúmskan grun um að hann væri ekki alls kostar sáttur við framgang mála þar upp frá.

Horft suður til jöklas. Í farvegi sínum beljar Jökla og á bökkunum eru stórvirkar vélar sem vinna að því að breyta landslaginu því nú á að temja ána. Hún skal bundin í lón sem mun fylla dalinn. Stærsti hluti þess lands sem sést á myndinni er nú kominn undir vatn. Hversu mörg tækifaeri fara hér forgörðum? Hve mikils virði hefði þetta land orðið í framtíðinni? Þeim fækkar stöðugt blettunum í Evrópu sem eru ósnortnir og ósnert land verður sífellt verðmætara. Það má líka spyrja, hvað hefði þetta land þolað mikinn ágang ferðamanna? En nú hefur því verið sökkt. Jæja, það verður þá auðveldara að smala það, eins og bóndinn sagði þegar tappinn var settur í stífluna. Hann hafði þá ekki stundað búskap í nokkur ár. Við sama tilefni kvaðst hann feginn að sjá af Jöklu. Hún hefði verið farartálmí FYRRUM!

Desjarárstífla í byggingu. Henni var bara skellt niður án þess að skafa jarðveginn undan henni. Sögur gengu af miklu sprungusvæði og að sement sem nota átti í allar virkjunarframkvæmdirnar hefði klárást í ágúst 2006 vegna hellis undir henni sem reynt var að fylla með steypu. Það væri nógu gaman að vita hvort þetta er rétt.

Öræfakyrrðin var rofin af háværu vinnuvélahljóði. Suðurhlið stíflunnar efst til vinstri. Hægt er að gera sér grein fyrir magni efnis sem flutt var til og frá vegna framkvæmdanna. Stærsti hjallinn í Hjalladal var notaður sem náma. Getur maður kallað það fyrirmynðar umgengni við landið? Þegar ég bað um leyfi hjá lögreglunni á Kárahnjúkum til að fara og mynda uppröftinn í Hjalladal og nota vegina til þess fékk ég kurteislega, en ákveðna, neitun.

Gljúfrið ofan stíflu, horft til suðurs. Þetta land er nú horfið undir lón og Jökla þar af leiðandi hætt að sverfa bergið. Ofan á það land sem hér sést er nú sennilega komið þykkt leirlag sem mundi fjúka ef hleypt yrði úr lóninu og eitthvað hreyfði vind. Brekkan hér er gróðri vafin og lífmassinn einhver tonn, trúi ég. Honum hefur nú verið drekkt. Sagt var í fréttum að eftir sinubrunann mikla á Mýrum hefði við rannsóknir fundist ný fléttutegund. Það má velta því fyrir sér hvort einhverjar einstæðar tegundir dýra eða plantna hverfi undir vatn.

Hér er horft til norðurs ofan í gljúfrið í átt að stíflunni. Spurning hvort dökka röndin í gljúfurveggnum fyrir miðri mynd sé sprunga eða misgengi. Að minnsta kosti virðist vera eitthvað linara í því en hinum hluta gljúfursins. Þá má velta því fyrir sér hvaða áhrif það hafi þegar vatnsfargið hefur lagst ofan á þetta. Hefur það einhver áhrif? Mundi einhver byggja hús ofan á svona sprungu?

Á þessari mynd sést umfang framkvæmdanna við Kárahnjúka nokkuð vel þótt erfitt sé að gera sér grein fyrir því á ljósmynd hvílík ógnarstærð þetta er. Þetta er mesta verkfræðilega sjálfsfróun sem ráðist hefur verið í hér á landi. Guð og allar góðar vættir forði því að stór hópur verkfræðinga gangi aftur um hálandið með aðra eins standpínu.

Sérkennilega sorfnar klappir. Þetta gerði Jöklá og viða í nágrenni hennar má finna slíkar gersemar. Þeir eru fáir myndhöggvararnir sem eru eins afkastamiklir og áin. Stærðin á þessu er slík að enginn myndhöggvari myndi nokkru sinni láta sér detta í hug að ráðast í svo stórt verk.

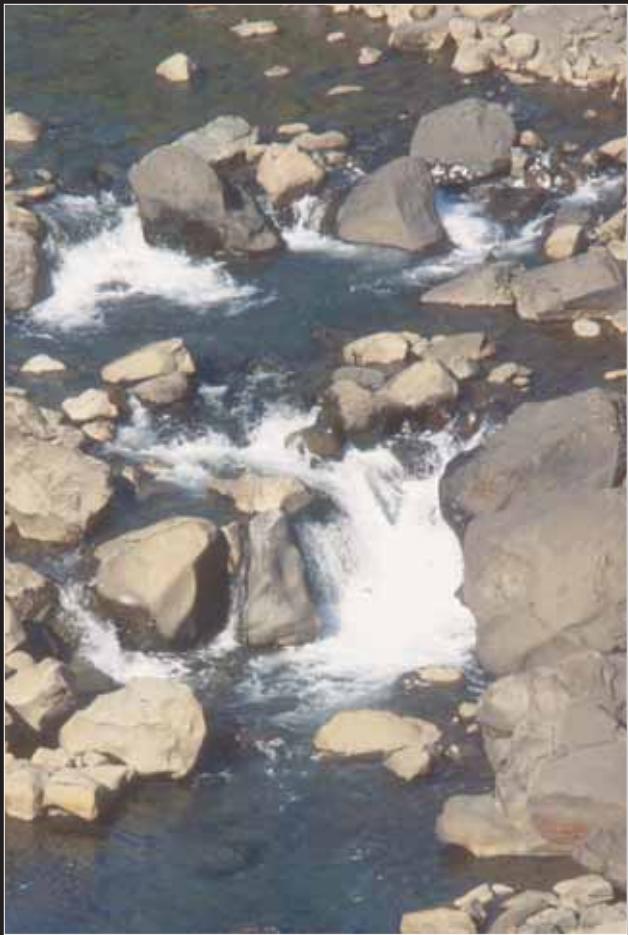
Jöklar flæddi í ágúst 2004. Þá fór þessi eyrarrósarbreiða í kaf. Þegar ég spígsporaði í kringum hana í ágúst 2006 gaus upp afar fínt ryk hvar sem ég drap niður fæti. Það var tveimur árum eftir flóð! Hvernig skyldu leirflákarnir verða þegar lægst er í lóninu í byrjun sumars? Og hvað á mikill leir eftir að fjúka niður í Jökuldal? Eða jafnvel á Hérað?

Þegar til lengri tíma er litið er landið sem fer undir lón miklu verðmætara en virkjunin og áverið á Reyðarfirði til samans. Virkjunin endist ekki nema takmarkaðan tíma en landið er eilíft. En það kemur út á eitt fyrir þessa eyrarrós, hún er nú á um það bil sjötíu metra dýpi þegar mest er í lóninu.

Eyðimörkin! Alls staðar þar sem vatn er þrífst líf og víða má sjá listaverk sem eru flottari en nokkurt Kjarvalsmálverk. En hvað varðar okkur um náttúrufegurð þegar álið er annars vegar?

Litlir hjalandi smáfossar hverfa í lónið svo hundruðum skiptir. Svalandi vatnið sem dýr merkurinnar hafa nýtt sér um aldir er horfið í stóran drullupoll sem kallast Háslón. Lónið fyllir í spor hreindýranna og máir þau út ásamt hinu fjölbreytilega lífi sem það drekkir.

FJÓRÐI HLUTI

Landið sem var — er nú undir vatni

„Þetta er eitt af því sem ég gerði upp við mig fyrir löngu löngu síðan að þetta er réttlætanlegt vegna þess hvað það breytir miklu fyrir þjóðina í heild og fyrir Austurland að fá þessa framkvæmd og skapa öll þessi störf. En mér, það sem mér finnst kannski ekki sanngjarn, það er það, hvernig fólk metur þetta algjörlega án þess að hafa séð þetta svæði. Því að það er ekki hægt að tala um það að þetta sé einhver sérstök náttúrufegurð sem að hér fer undir, undir lón. Vissulega mikið land en það er engin sérstök náttúrufegurð í þessu landi þegar að við erum að horfa á landið okkar í heild.“

Valgerður Sverrisdóttir, þáverandi iðnaðarráðherra, í viðtali við Kristján Má Unnarsson hjá NFS 17. maí 2006

Bak við Valgerði blasti við sjónvarpsáhorfendum ægifegurð gljúfranna eins og sjá má á síðunni hér á móti.
Nú eru gljúfrin þögul – og tóm. Minna en tíu sekúndulítrar af vatni renna nú eftir gilbotninum.
Hvað hefðu margir ævintýramenn greitt fúlgur fjár fyrir þá reynslu að sigla niður Dimmugljúfur, frá upptökum til ósa? Við fáum líklega aldrei að vita það úr þessu.

Töfrafoss í Kringilsá er 25 metra hár og aðeins líttill hluti hans mun standa upp úr lóninu, talað er um fet eða 30 cm. Að vatnsmagni er hann stærri en Gullfoss og einnig hærri. Gullfoss er 21 metri á hæð, neðri fossinn. Efri foss Gullfoss er hinsvegar 14 metrar. Engum dytти í hug að virkja Gullfoss vegna þess að hann er réttnefndur, hann hefur sem sagt malað gull í gegnum tíðina á ferðamönnum. Það er nú ekki lengra síðan en þegar ég var barn að það var meiriháttar ferðalag að fara að skoða hann. Nú þykir ekki tiltökumál að fara það sem kallað er gullni þríhyrningurinn með ferðamenn. Nákvæmlega það sama hefði verið hægt að gera með Töfrafoss og fossaröð Jöklu. En skammsýnir pólitíkusar, með góðri hjálp frá Landsvirkjun, hafa skrúfað fyrir þann möguleika.

Hægt er að nota mörg lýsingarorð um Töfrafoss eða Kringilsárfoss en það sem kannski lýsir honum best er orðið stórkostlegur. Honum er fórnæð á altari álbræðslunnar. Svo allrar sanngirni sé gætt þá verður hann væntanlega sýnilegur í allri sinni dýrð snemma vors þegar vatnsstaðan er lægst í lóninu. Ef þurrkar eru og einhver vindur getur maður horft á hann í gegnum rykmökkinn. Ofan fossins glittir í Kverkfjöll.

Kringilsá, horft niður eftir gljúfrinu. Hér hefur hún grafið og mótað um aldir en nú fyllist þetta magnaða gljúfur smám saman af leir.

Kláfferjan á Kringilsá er nú komin í kaf. Þessi kláfur er vitni um einstaklingsframtak á öræfum, unnið af hugsjón. Af hverju að bíða eftir tilskipunum að sunnan? Hvernig væri að taka til hendinni sjálf og taka örlögin í eigin hendur eins og sá sem gerði kláfinn? Kannski leiddist honum bara að bíða og sá ekki fram á annað en að bíða til eilífðarnóns.

Mannskepnan verður afar smá gagnvart þeim kröftum sem ólga fram af brúninni. Hvaða hugsanir bærast í kolli þeirra sem sitja og skynja kraftinn? Fæðast nýjar hugmyndir sem gætu orðið meira virði en aflið í fossinum?

Fossaröðin í Kringilsá, Töfrafoss fjærst. Það verður líklega ekki mjög spennandi að ösla aurinn þarna fyrripart sumars þegar Töfrafoss kemur í ljós úr djúpinu. Brekkurnar verða huldar setlagi aurs af framburði jökulánna.

Heljarkraftur Jöklu er kannski hvergi meira áberandi en hér þar sem áin ryðst fram með fítonskrafti gegnum þrengingar.

Beljandinn. Maður veltir því ósjálfrátt fyrir sér hvort einhverjir ofurhugar þyrðu að fara á „rafting“fleka eða kanó hér niður ána og borga fyrir það.

Fyrir ofan flúðirnar sem flestir kölluðu Rauðuflúðir. Ekki virtist vera hörgull á ferðamönum þarna sumarið 2006 þó að þeir þyrftu að leggja á sig töluvert labb til að komast hingað.

Ferðamenn stóðu agndofa og virtu fyrir sér fegurðina og aflið. Þarna var áin frjáls en nú er hún fjötruð álbraðslu til gagns en fegurðinni til ógagns. Mikil er ábyrgð þeirra manna sem tóku ákvörðun um það en líklega munu þeir kyrja „ekki benda á mig ...“

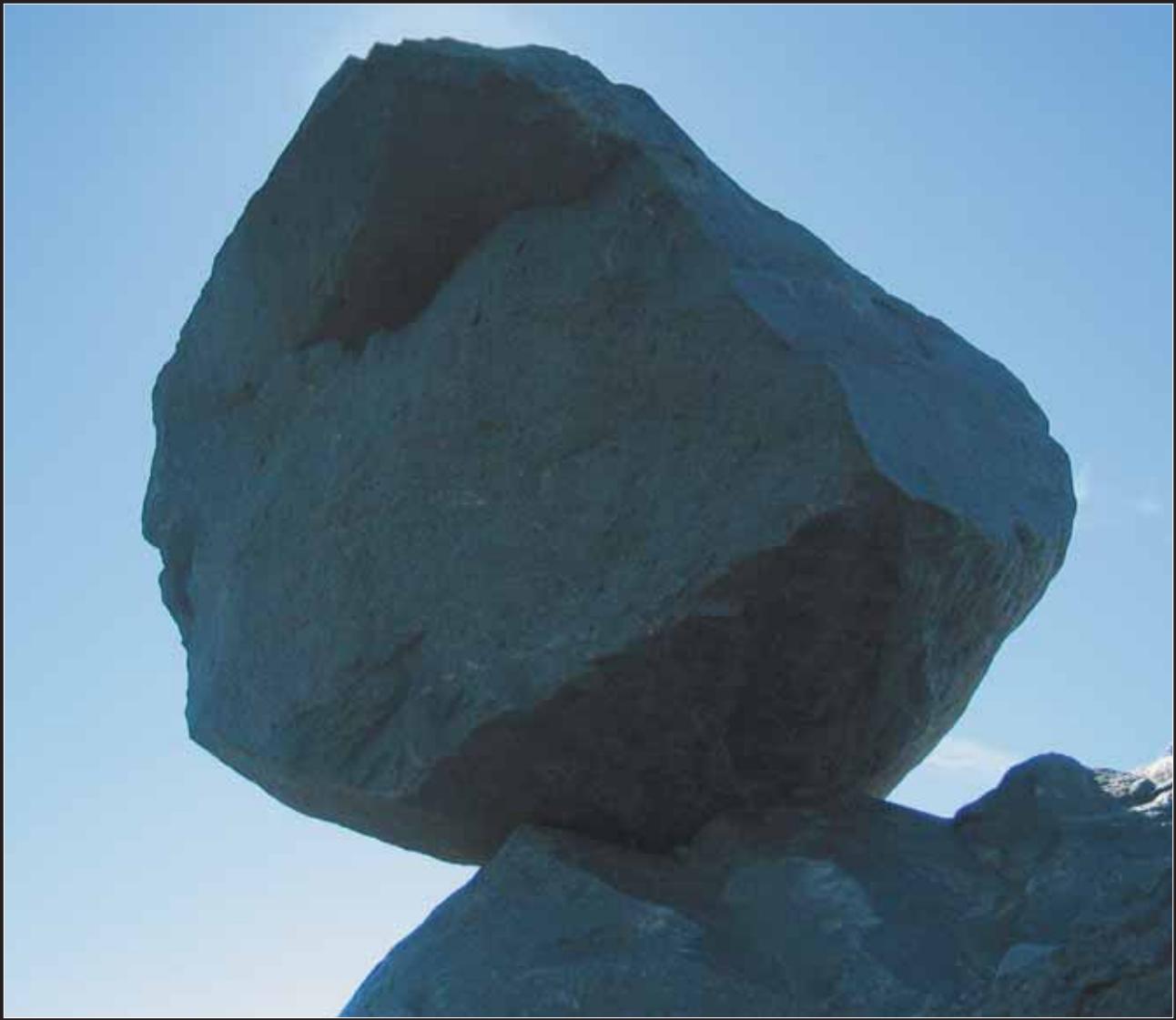
Síðumarnótt við Jöklu. Þarna rennur hún fremur lygn og stuðlabergshamrarnir sem nú eru komnir á kaf voru leiksvæði klettaklifrara sumarið 2006.

Um leið og dagaði var kyrrðin rofin af drunum í þungavinnuvélum sem voru að rústa landslaginu.

Sennilega eru rúm 90% af því sem sést af landi á þessari mynd nú undir vatni. Hvaða mannvitsbrekkum datt í hug að drekkja Hjalladal? Stífluna ber við loft rétt fyrir ofan miðja mynd.

Bergþurs? Ef svo er, er hann nú hulinn vatni og seti.

Þessi mynd segir okkur hvaða skoðanir þeir sem áttu leið hér um höfðu á framkvæmdunum. Þeir sem lögðu það á sig að ferðast um svæðið voru flestir sömu skoðunar. Þeir sem heima sátu höfðu aðra. Það minnir á röksemd virkjunarsinna gegn mótmælendum. Allt í lagi að fórna því sem enginn hefur séð!

Prepafoss. Sjálfur forsætisráðherra Íslands gaf honum nafn. En ekki gat hann samt viðurkennt að þarna hefðu e.t.v. verið gerð mistök. Nú er fossinn á kafi.

Landslag sem þetta mátti víða finna í Hjalladal. Gróður, vatn og bruna. Vatnið hefur sorfið kynjamyn dir og form í grjótbrunann. Og vatnið nærði líf.

Þau voru ófá gilin á leiðinni úr Hjalladal upp í Kringilsárrana. Hvert og eitt með sín sérkenni og sum býsna stór og djúp.

Hér sést nokkuð vel hversu þykk gróðurhulan neðst í Kringilsárrana var. Þrátt fyrir ágang fugla og hreindýra var lítið um rof.

Fiðrildin hafa lokið sínu hlutverki þetta árið og að eilifu. Polar voru víða þaktir af þessari undirstöðulífveru. Þau voru búin að eðla sig og verpa en hæpið er að eggini klekist í ný fiðrildi þegar ofan á þau eru komin nokkur tonn af leir og vatni.

Þessi einstæði smáfoss leggur nú sitt af mörkum til að sjá erlendum álrísa fyrir orku. Ekki mun hann framar auðga andann og gleðja augað.

Þarna stóð hún, þessi ameríkska vísindakona, og grét yfir því að allri þessari fugurð yrði sökkt.

FIMMTI HLUTI

Hvítu síðurnar

— á persónulegum nótum

„Það virðist lengi vera hægt að telja fólk í trú um að það þurfi
að velja á milli þess að vernda náttúruna og að hafa það gott.“

Maria Ellingsen, fyrrverandi formaður Framtíðarlandsins, í viðtali við Ingu Rún Skúladóttur í Morgunblaðinu 10. júní 2007

huglei

Þingar . . .

Ég hafði spurnir af því fyrir austan að Ómar Ragnars-son ferjaði fólk á Frúnni um svæðið en illa gekk mér þar að ná sambandi við hann. Hann var mikil í ferðinni og ég virtist alltaf vera að „rétt missa“ af honum. Þegar ég kom til Reykjavíkur náði ég loksns sambandi við Ómar og ákveðið var að ég færí með honum dags-ferð austur 26. ágúst 2006.

Skemmt er frá því að segja að við lögðum af stað í frábæru veðri kl. 8.30 þann dag. Við flugum upp með efri hluta Þjórsár, norðan við Langasjó og yfir Vatnajökul að Kverkfjöllum. Það kom mér á óvart að sig-ketillinn sem myndaðist í Gjálpargosinu 1996 var orðinn næstum því fullur aftur. Það rétt mótaði fyrir honum í jökulbreiðunni. Þegar við komum að Kverkfjöllum sagði

Ómar: „Ég ætla að fljúga með þig yfir Kverkfjöll og það er bannað að taka mynd-ir.“ „Af hverju?“ spurði ég. „Af því að þá miss-irðu af að sjá allt svæðið,“ svaraði Ómar um hael.

Svo setti hann niður flapsa, vélin hægdi á sér og við siluðumst í rólegheitum yfir Kverkfjöll. Flugum inn á milli þessara aégifögru og tignarlegu fjalla þar sem eldur og ís mætast á óviðjafnanlegan hátt. Mér datt í

hug að líklega væri þetta ekki ólíkt helvítí og ef sá staður væri þá yfirleitt til hlyti að vera déskoti fallegt þar. Heitt og kalt en fallegt.

Svo var kúrsinn tekinn á Sauðármelaflugvöll en það er flugvöllur á stórum sléttum melum vestan við Sauðá norðan Vatnajökuls. Þar hefur Ómar þjappað þrjár flugbrautir svo hægt er að lenda við næstum hverskonar skilyrði nema í blindflugi. Eftir stutt stopp birtust fleiri vélar og á endanum voru hvorki fleiri né færri en sex loftför á vellinum. Þar af voru fyrir þrjú vélknúin fis. Eftir skamma stund var aftur farið í loftið og nú var flogið yfir Kringilsárrana og yfir í Hjalladal. Við lentum á einum hjallanum og þar var fyrir lítil flugvél. Aftur var farið í loftið og nú flogið í norður

meðfram Jöklu og yfir mannvirkin við Kárahnjúka. Niður með Dimmu-gljúfrum og snúið við yfir afar fallegum dal, Desjarárdal. Meðfram

Jöklu í suður, í áttina að jöklinum. Við ármót Jöklu og Jökulkvíslar, móts við Hreinatungur, var beygt til norðurs og lent á sama hjallanum og áður. Svo sinnti Ómar ferjuflugi með einn viðstaddir niður að Töfrafossi og ég gerði mig kláran til göngu.

Ég lagði af stað með græjurnar og gekk í suður í áttina að jöklinum, nokkurn spöl frá ánni, inn á þann hluta Kringilsárrana sem heitir Hreinatungur. Veðrið var frábært, mér fór fljótegla að hitna og fór ég þó ekki hratt yfir því ég burfti margt að skoða og mynda. Þetta svæði var algjör andstæða við það sem Landsvirkjun hafði beint mér á. Hér var þykkur jarðvegur og enn hafði ég ekki rekist á jarðvegsrof sem bent

gæti til upplásturs og var þó svæðið greinilega vel nýtt af bæði hreindýrum og gæsum. Gróður var fjölbreyttur og þéttur og mikið um tæra, fallega læki. Fuglalíff var talsvert. Þarna sá ég lóu, sem æpti á mig, sólskríku, steindepil og gæsir í fjarska.

Landið var nokkuð bitið en þó ekki til skaða enda sjálfsagt nóg handa öllum. Ég kom að ákaflega fallegum læk og var orðinn nokkuð þyrstur svo ég

Hjalladalur til norðurs. Varnargarðurinn sker í sundur landslagið. Svæðið ofan garðsins verða leirur þegar vatnsstaðan er lægst í lóninu. Þessi hluti dalsins er aðalburðarsvæði hreindýranna á vorin og þarna er mikið gæsavarp. Efst á síðunni má sjá myndir af sytrum neðst í Kringilsárrana. Þær eru nú komnar á kaf.

ákvað, þrátt fyrir mikinn gæsaskít á bökkunum, að svala þorstanum. Það hlyti að vera í lagi, vatnið rann svo líkur á coligerlum og stafílokókkum voru sjálfsagt hverfandi. Vatnið var gott og svalandi en síminn minn rann úr brjóstvasanum beint ofan í og fékk sér bað. Ég hrifsaði hann upp úr eins fljótt og ég gat en það lak dálítið úr honum. Hvað geri ég nú? Ekki alveg laust við að ég færi pínu á taugum, líflínan farin. Nei, bíddu, það var ekki slokknað á honum. Ekki vildi hann samt hringja fyrir mig þegar ég reyndi svo ég opnaði hann og setti til þerris í sólinni sem skein eins og henni væri borgað fyrir það. Þótt veðrið væri frábært gæti ég svo sem dottið og brotið mig. Ég var ekki beint í góðum málum. Þeir kínversku segja að maður eigi ekki að naga sig í handarbókin yfir því sem ekki verður breytt. Svo ég ákvað að láta skeika að sköpuðu og halda áfram. Það yrði bara meira spennandi fyrir vikið.

Ég setti símann saman en hann vildi engu hlýða svo ég tók hann aftur sundur og geymdi hann þannig í hlutum, hvern í sínum vasa. Ég gekk svo í norðvestur að Hraukum og aftur niður í Hjalladal þar sem

Ómar lenti um hálfnýuleytíð og það fyrsta sem hann sagði var: „Af hverju varstu ekki með kveikt á símanum? Ég er búinn að vera að reyna að ná í þig í allan dag.“

Það er óhjákvæmilegt þegar maður er svona einn með sjálfum sér uppi á reginöræfum að maður velti ýmsu fyrir sér. Ekki síst þeim umdeildu framkvæmdum sem stóðu yfir. Þær niðurstöður sem ég komst að eru svo sem ekki neinn algildur sannleikur en ef til vill réttar samt, að minnsta kosti fyrir mig hvað sem öðrum kann að finnast.

Einhver fáránlegasta röksemð virkjunarinsina gegn andstæðingum Kárahnjúkavirkjunar var sú að flestir þeir sem harðast hafi

beitt sér gegn framkvæmdunum hafi aldrei komið á svæðið. Það sem virkjunarinsinnar eru í raun að segja er að það sé allt í lagi að eyðileggja land sem enginn hefur séð. Ég var á móti því á sínum tíma að Talibananar sprengdu Búddastyttunar í Afganistan og hef ég þó aldrei barið þær augum. Þær voru þó manngerðar og það sem maðurinn hefur einu sinni skapað er hægt að skapa aftur. Talibananar höfðu þó gilda

afsökun, þetta var hluti af trúarbrögðum þeirra. Virkjunarssinnar fyrir austan hafa reyndar líka afsökun, hún kallast græðgi.

Það er ekki spurning að Austfirðingar hafa lengi verið afskiptir varðandi atvinnuuppbryggingu. Samt fjölgæði í fjórðungnum og er það dálítið á skjön við t.d. Vestfirði og Norðurland vestra þar sem hefur verið jöfn fækkun frá 1960. Það er svo sem ekkert skrítíð

að fólk fækki á landsbyggðinni því eins og ibúi á Norðurlandi vestra orðaði það: „Við erum bara aðala upp börn fyrir suðvesturhornið.“ Það er eðlilegt að fólk vilji flytja á malbikið. Þar eru skólanir, atvinnutækifærin og síðast en ekki síst – öll neyslutilboðin! Fólk vill ekki þurfa að fara til annars bæjarfélags að kaupa sér plasmaskjái á tilboði. Það segir sig sjálft að það er miklu hagkvæmara að elta öll tilboðin á suð-

Horft til austurs í Kringilsárrana. Þegar þetta var skrifð var svæðið um það bil að fara á kaf. Hversu mörg hreiðurstæði er verið að svipta gæsina og aðra fugla sem orpið hafa hér frá örðafi alda? Lengur en nokkrir menn hafa byggt þetta land. Hver er réttur hennar? Höfum við meiri rétt? Ef svo er, hver veitti okkur hann?

vesturhorninu frá miðpunktí neysluæðisins fremur en að panta og láta senda sér. Samt vekur athygli að það hefur orðið fjölgun í Austfjarðakjördæmi. Af hverju skyldi það vera? Ég veit það ekki en hugsanlega hefur það eiththað með kvótann alræmda að gera. Vestfirðingar og Norðlendingar hafa misst frá sér kvóta sem er enn ein sorgarsagan sem ekki verður farið út í hér.

Afdrifarákt ferli í þróun byggðamála er þegar sameining sveitarfélaga kemst á dagskrá. Fólkí á Austfjörðum, eins og annars staðar, var sagt að sameining væri málið og 1997 sameinuðust þrjú sveitarfélög á Austfjörðum í eitt stórt.

Mér var tjáð sumarið 2006 að alltaf hefði verið næga atvinnu að fá „niðri á fjörðum“. Allt í einu var farið að kyrja „álver eða dauði“ og ákveðinn hópur Austfirðinga tók undir sönginn.

En hversvegna lá svo á að sameinast? Jú, það er hagkvæmara, ódýrara. Auðveldara að eiga við einn en marga ef koma þarf stórum málum í gegn. Það var auðvitað ekki sagt, heldur lögð á áhersla á að þannig fengist betri menntun, betri heilsugæsla, betra og

auðveldara líf. Það virtist vera skoðun sumra þeirra Austfirðinga sem ég ræddi við að í álverinu á Reyðarfirði myndi vinna erlent fólk á lágum launum þegar til lengri tíma væri litið og topparnir byggju uppi á Egilsstöðum. Það er rökrétt. Þar er alþjóðaflugvöllur og einhverjar einkapotur trúi ég að Alcoa eigi undir sína menn sem sjálfsagt þurfa oft að fara á fundi í útlöndum. En af hverju erlent vinnuafli?

„Jú, láttu þig ekki dreyma um að Austfirðingar vilji vinna í álveri,“ var svarið sem ég fékk þegar ég spurði hreint út.

Grundvallarspurningin í sambandi við Kárahnjúkavirkjun og álverið á Reyðarfirði er að mínu viti þessi: Eru þessar fram-

kvæmdir þjóðhagslega hagkvæmar? Vissulega er verið að skapa þarna störf. En hvað kostar að skapa eitt starf í álveri Alcoa á Reyðarfirði? 200 milljónir hefur heyrst. Ef rétt er, eru það sennilega dýrustu störf á Íslandi. Það segir sig sjálft að launin hljóta að vera í samræmi við það? Og ef rétt reynist að innflutt erlent vinnuafli vinni þar þegar fram í sækir er verið að búa til rándýr störf fyrir erlenda ríkisborgara!

En hvað verður eftir af virðisauka í landinu? Sagt hefur verið að aðeins 15% virðisaukans verði eftir og bent á ferðaþjónustu til samanburðar. Þar er virðisaukinn sem eftir verður í landinu 85%. Hvert starf í ferðaþjónustu kostar ekki nema brot af því sem starf í álveri kostar. Það segir sig sjálf t að erlent fyrirtæki sem er með verksmiðju hér norður í Dumbshafi færir gróðann til höfuðstöðvanna. Þetta gera fyrirtæki alls

staðar í heiminum. Það nægir að benda á hátaeknifyrirtækin sem láta framleiða fyrir sig einingar í Austurlöndum fjær til samsetningar á Vesturlöndum.

Ferðaþjónusta hefur verið nefnd sem atvinnutækifæri í stað álbraeðslu. En ekki geta allir lifað á ferðaþjónustu, eða hvað? Spánverjar og Portúgalar hafa þó efnast tölувert á ferðamönnum. En við gætum notað orkuna til að fullvinna það ál sem framleitt er í land-

Norðurhlið stíflunnar og Dimmugljúfur. Kverkfjöll í fjarska. Þegar maður horfir yfir sprýr maður sig hversvegna Hjalladal var fórnæð undir lón. Austan við Desjarárdal er dalur sem manni sýnist við lauslega athugun að sé töluvvert minna virði frá náttúruverndarsjónarmiðum og hvort ekki hefði verið hægt að nota frekar undir lón.

inu. Það kostar brot af framleiðsluverði að endurvinna ál. Milljónum tonna af álumbúðum er hent á hverju ári í heiminum. Einhvern veginn finnst mér rökrétt að álykta að það hljóti að vera ódýrara að safna saman dósum og öðrum álumbúðum en grafa eftir báxíti.

Fyrir náttúrlega utan það að annað er umhverfisvænt en hitt ekki. Að öllu samanlögðu held ég að ráðamenn hafi hlaupið á sig þegar þeir samþykktu álverið á Reyðarfirði og virkjunina tengda henni. Ég held meira að segja að þeir hafi verið plataðir þannig að þeir hafi ekki haft nægar upplýsingar um hvað þeir voru að samþykka. Við erum að fórná gríðarlegum náttúruauðæfum, sem verða sífellt verðmætarí, fyrir um það bil 100 ára nýtingu á

jökulá. Ég efast reyndar um að virkjunin endist svo lengi og er alls ekki viss um að ferðamenn hafi hug á að koma hingað til að horfa á drullupytt á háleindinu þegar fram í sækir. Með virkjuninni erum við að skerða möguleika komandi kynslóða. Það er eins og ráðamenn hafi gleymt því að við erum með landið að láni og þurfum að skila því í sama eða betra ástandi en við tókum við því. Sigurður Þórarinsson jarðfræði-

ingur sagði í erindi á fundi Hins íslenska náttúrufræðifélags 31. október 1949, er helgaður var 60 ára afmæli félagsins:

„En til eru þau verðmæti, sem ekki verða metin til fjár og eru það þó þau, sem gefa mannlegu lífi innihald og meiningu og er ekki vafasamt raunsæi að vanmeta þau? Seðlarnir fúna og við, sem þeim söfnunum, fúnnum líka, en við fáum ekki umflutíð dóm komandi kynslóða um það, hvernig við skiliðum landinu okkar í þeirra hendur. Það er stundum hægt að bæta tjón af fjármálagum eða pólitískum afglöpum, en

fordjarkanir á náttúrumenjum eru í flokki þeirra afglapa, sem ekki verða bætt. Allt gull veraldar getur ekki gefið okkur aftur einn einasta geirfugl, og engin nýsköpunartækni getur byggt Rauðhólana upp að nýju.“

Í fjöldi nr. 2, *Fossar á Íslandi*, frá árinu 1978, sagði hann: „Því er nú mjög á lofti haldið, og vissulega með veigamiklum rökum, að í fossum landsins búi nokkuð af framtíð okkar þjóðar, er byggist á þeim verðmætum, sem mæld eru í kilowattstundum. En þar við liggur einnig brot af framtíðarhamingu þjóðarinnar, að hún gleymi

því ekki, að í fossum landsins búa einnig verðmæti, sem ekki verða metin til fjár, en mælast í unaðsstundum.“

Í febrúar 2007 var lýst í fjölmáluum hvernig hlýnum andrúmsloftsins mundi að óbreyttu eyða öllum jöklum landsins á næstu hundrað árum. Hvað þýðir það? Jú, það þýðir að eftir hundrað ár er Kárahnjúkavirkjun þurr og sama gildir um virkjanirnar í Þjórsá, Blöndu og Skagafirði ef þar verður virkjað. Það þýðir með öðrum

orðum að eftir hundrað ár verða engar jökulár á Íslandi. Jafnvel þótt jökluárnar entust í 200 ár þá er það ekki nema örskotsstund í sögu þjóðar.

Í sama mánuði bárust einnig þau tíðindi að Rio Tinto væri að hugleiða yfirtöku á Alcoa og jafnvel Alcan. Því lík staða fyrir okkur Íslendinga ef svo fær. Rio Tinto er eitt alræmdasta fyrirtæki jarðar og saga þess er ljót eins og lesa má um í bók Andra Snæs

Víða má finna slíka bletti í Hjalladal og neðarlega í Kringsárrana. Svona blettir búa yfir einstakri fugurð og gleðja augað. Það sem gerir þá svo einstaka er að þeir eru algerlega ósnortnir af manninum og reyndar er það svo að marg a þessara staða hefur hann aldrei litið augum. Er það kannski þessvegna sem þeim er fórnæð?

Magnasonar, Draumalandinu. Það segir sig sjálfst að ef Rio Tinto eignast næstum allan áliðnað á Íslandi þá segir það stjórnvöldum fyrir verkum, lagabreytingar og annað, og ef þeir nái ekki sínu fram, pakki þeir saman. Lög eru nefnilega sett af mönnum og menn geta þeir líka breytt þeim, jafnvel þótt á stundum virðist tregðulögþálið vera ríkjandi hjá pólitíkum! Við sjáum það best á þeim friðunarlögum sem hafa verið sett. Það er affriðað eftir pöntunum! Svo, ofan á allt annað, er talað um að einkavæða Landsvirkjun. Hver myndi eignast hana ef Rio Tinto eignaðist allan áliðnað á Íslandi? Svari nú hver fyrir sig.

Við Íslendingar höfum verið með eindænum kærulausir. Við höfum kosið yfir okkur stjórnvöld sem æ ofan í æ hafa vaðið yfir okkur og þjónkað peningavaldinu. Á undanförnum árum og áratugum hefur, að mínu mati, ekki komið fram einn einasti stjórnálaleiðtogi sem verðugur er slískrar nafngiftar, bara litlir pólitíkusrar í sandkassaleik. Það er næstum átakanlegt að hlusta á suma þeirra þegar þeir tjá sig í fjölmíðlum. Svo væla þeir um að Alþingi sé ekki sýnd nægileg virðing. Við vit-

um öll hverir stjórna. Það gera ekki kjörnir fulltrúar heldur þeir sem segja þeim hvað þeir eiga að gera. Það er víst nefnilega þannig að pólitíkusrar koma og fara en kerfiskarlarnir í ráðuneytunum sitja áfram.

Það kom líka berlega í ljós í kosningunum 2007 hvernig kaupin gerast á eyrinni. Íðnaðarráðherra, sem var ekki einu sinni kosinn, gaf leyfi til virkjunarrannsóknar í Gjástykki tveimur dögum fyrir kosningar! Og Samfylkingin, sem talaði fjálglega um fimm ára stóriðjustopp meðan hún var á atkvæðaveiðum fyrir kosningar, tók einhverja flottstu u-bevgju sem sést

hefur í íslenskri pólitík í þessu máli þegar hún sá sér færi á að komast í ríkisstjórn. Einnig má minna á að á sínum tíma hefði Samfyl-

ingunni verið í lófa lagið að stöðva Kárahnjúkastífluna en fulltrúi hennar veitti málinu brautargengi í stjórn OR.

Reyndar er það ekki sanngjart að kenna einhverjum einum um þessa framkvæmd. Sérstaklega þar sem hugmyndin um LSD eða lang stærsta drauminn þar sem virkja átti jökulárnar þrjár á norðausturhorninu kom fram fyrir löngu síðan eða 1962. Það mun

hafa verið Sigurður Thoroddsen verkfræðingur sem var höfundurinn, en við verðum að hafa í huga að þá voru aðrir tímar og það sem þótti sjálfsagt þá, þykir fjarstæða nú. Þessvegna og einmitt þessvegna hefði verið ástæða að fara sér hægt því hugmyndin var um fjörutíu ára gömul og ýmislegt breytt.

Því hefur líka verið haldið fram að það sé síðferðileg skylda okkar að virkja sem mest til að minnka mengun á heimsvísu því það minnki brennslu jarðefnaeldsneytis. Ég blæs á þessa röksem og spryr á móti; hvers vegna ættum við að halda uppi neyslubruðli Vesturlanda á áli? Hvað rök hníga að því að það sé nauðsynlegt að drekka úr áldósum? Með sömu rökum mætti líka halda því fram að okkur bæri síðferðileg skylda til að veiða síðasta fiskinn við landið af því að einhverjir eru svangir úti í heimi.

Það hefur ýmislegt verið skrifð um framkvæmdirnar „fyrir austan“, sumt gott, annað miður. Tvær bækur hef ég lesið sem að mínu viti eru verulega athyglisverðar svo ekki sé fastar að orði kveðið. Þetta eru bækurnar Kárahnjúkar, með og á móti, eftir Ómar Ragnarsson sem kom út árið 2004 og Draumalandið. Sjálfshjálparbók handa hræddri þjóð, eftir Andra Snæ Magnason sem kom út 2006. Báðar þessar bækur eru skemmtilegar, draga veruleikann fram í dagsljósið og maður veltir því fyrir sér af hverju þær höfðu ekki þau áhrif að hætt væri við framkvæmdirnar. Það er með óliskindum að þeim sem ráða hafi ekki þótt ástæða til að hægja aðeins á ferðinni og jafnvel fara í

gagngera endurskoðun á þessari risaframkvæmd. Þeir sem ráða hafa kannski ekki lesið þær. Eru kannski ekki læsir á annað en skýrslur um megawött og gróða.

Draumalandið hans Andra varð metsölubók og leiða má að því rök að hún hafi haft sitt að segja um fjölmennið sem fylgdi Ómari í Jöklugöngunni haustið 2006. Í bókinni flettir Andri ofan af viðskiptaháttum þeirra fyrirtækja sem stjórnvöld hér eru að semja við. Í henni eru miklar upplýsingar og heimildalistinn er athyglisverður. Það er sérstaklega gaman að fara inn á þær vefsloðir sem Andri tínir til í bókinni. Þar kemur æði margt misjafnt og athyglisvert í ljós. Og hugsanlega má færa fyrir því sterkt rök að Draumalandið hafi gert meira fyrir umhverfisbaráttu hér en nokkurð annað verk. Í raun og sann má segja að það hefði átt að loka ráðamenn inni með bókina og ekki hleypa þeim út fyrr en þeir væru búinir að læra hana utan að.

Kárahnjúkar, með og á móti, eftir Ómar er ólisk Draumalandinu að því leyti að reynt er að skoða báðar hliðar málsins. Það er eðlilegt að Ómar nálgist efnið með þessum hætti. Hann er fréttamaður og sem slíkur ber honum að skoða báðar hliðar. Ég las bókinna tvívar. Fyrst las ég það sem er með virkjuninni og var ekki alveg sannfærður um að við værum á réttri braut. Svo las ég kaflana á móti og þá varð ég endanlega sannfærður. Þegar maður les um það sem aðrar þjóðir eru að gera í umhverfisvernd þá sannfærir maður um að ráðamenn hér eru nátttröll í öllu sem heitir umgengni við landið og það eina sem þeir

eru nothaefir í er að sökkva landi og búa til virkjunarlón. Allir sem láta sig umhverfið varða ættu að eiga og lesa oft báðar bækurnar.

Sigríður Tómasdóttir frá Brattholti hefur verið kölluð fyrsti íslenski umhverfissinninn. Þar fæddist hún 1874 og bjó þar til dauðadags 1957. Þegar áhugi kvíknaði á að virkja Gullfoss hóf hún baráttu fyrir friðun hans og hafði að lokum sigur með aðstoð Sveins Björnssonar. Þá var hún búin að hóta að kasta sér í fossinn. En hvernig má það vera að ómenntuð alþýðukona hafi tekið slíku ástfóstri við rennandi vatn? Var það kannski vegna þess að hún heyrði föður sinn svara Breta sem vildi virkja og bauð honum 50.000 kr. fyrir: „Ég sel ekki vin minn!“

Við skulum hafa í huga að á þessum tíma bjó þjóðin við skort. Nú höfum við allt til alls og við höfum mann í fremstu víglínu sem stendur í sömu baráttu. Mann sem þekkir Ísland eins og lófana á sér og hefur engra hagsmunu að gæta vegna virkjunaráforma. Og við erum ekki komin lengra en svo að enn er ekki hlustað. Ég legg Ómar að jöfnu við Sigríði í Brattholti. Ómar hefur fórnað miklu til að kynna okkur landið sem við byggjum. Vakinn og sofinn hefur hann verið að sýna okkur dýrmætustu perlur landsins. Hverjar eru þakkirnar? Honum hefur verið hótað. Hann hefur um nokkurra ára skeið dansað vangadans við gjaldþrot. Aldrei hefur hann látið deigan síga.

Það fór ekki hjá því þegar ég fór að vinna að þessari bók og sanka að mér heimildum að maður heyrði

eitt og annað, sumt vont, annað verra. Ég gerði mitt ítrasta til að kanna þessi mál og finna hvað væri sannast og réttast. Það var næstum sama hvað ég reyndi, alls staðar kom ég að lokuðum dyrum. Enginn vildi tala. Af hverju? Jú, vegna ótta um sig og sinn hag. Enginn vildi staðfesta neitt og flestir sögðu ekki neitt nema maður við mann og helst í lokuðu herbergi. Eða langt frá byggð. Nokkrir sögðu mér, augliti til auglitis, að þeim hefði beinlínis verið hótað, atvinnumissi eða öðru þaðan af verra. Nokkrir höfðu orðið fyrir óbeinum hótunum löggreglu. Eða hvað er hægt að kalla það annað þegar fólk á ferðalagi uppi á hálendinu er stöðvað af þungvopnuðum mönnum og farið fram á að fá að leita í bílum þess? Að matvælum! Hverslags eiginlega þjóðfélag er þetta orðið? Af hverju leita að mat? Jú, nokkrar hræður híðust við Snæfellsskála og höfðu skrifað í skafl á Snæfelli, STOP ALCOA. Það attí að svelta þær í burtu. Hvaðan skyldu skipanir um það hafa komið. Frá Landsvirkjun? Alcoa? Stjórnvöldum? Eða voru þetta bara nokkrir strákar í lögguleik uppi á hálendinu? En þar sem þetta á að vera myndabók ætla ég ekki að hafa fleiri orð um málið en láta myndirnar tala. Mér finnst þó rétt að spyrra nokkurra spurninga sem ég hef engin svör við en velti upp til gamans.

1. Er það rétt að hjallarnir í Hjalladal séu einstakir í heiminum? Að þar sé hægt að lesa 10.000 ára jarðsögu landsins? Ef svo er eru þeir þá ekki meira virði

- en t.d. manngerðu Búddastyttunar í Afganistan sem Talibanar sprengdu?
2. Er það rétt að piltar frá Egilsstöðum hafi farið á fjórhjólum, hnýtt utan um Gljúfrabúann og kippt honum út í Jöklu? Ef rétt er, af hverju hefur þetta ekki verið upplýst?
  3. Er það rétt að notuð hafi verið steinull með steypu-kápu yfir til að þéttu sprungur undir Kárahnjúka-stíflunni? Ef svo er og steypukápan fer að leka þegar komin eru milljón tonn af vatni ofan á hana eru þá líkindi til að vatnið verki eins og glussi í sprungunum, smyrji misgengi og allt fari af stað?
  4. Er það rétt sem flogið hefur fyrir að 30 erlendir verkmenn hafi farist við framkvæmdirnar fyrir austan? Ef svo er, af hverju er það þaggað niður? Það hafa fimm Íslendingar farist. Þegar öllu er á botninn hvolft eru þó þeir vanir svona aðstæðum, bæði frosti og skammdegi.
  5. Er það rétt að allt sement sem nota átti í framkvæmdirnar hafi klárást í ágúst 2006 sökum þess að
  - stærðar helli undir Desjarártífu hafi verið fylltur með steinsteypu?
  6. Er það rétt að Fokkerflugvél LHG hafi sumarið 2006 verið mikið notuð til að flytja liðsmenn sérsveitarinnar milli Reykjavíkur og Egilsstaða gráa fyrir járnum?
  7. Er það rétt að sérsveitin hafi af miklum móð æft óeirðavarnir erlendis veturinn 2005-2006? Ef svo er, hvers vegna?
  8. Er það rétt að sérsveitin hafi staðið þungvopnuð fyrir utan stöðvarhúsagöngin þegar hornsteinninn var lagður að stöðvarhúsinu, kílómetra inni í fjallinu, í febrúar 2005? Var einhver að mótmæla þá?
  9. Er það rétt að starfsmönnum Ríkisútværpsins á Austurlandi hafi verið hótað atvinnumissi ef þeir fjölluðu um framkvæmdirnar fyrir austan án samþykkis framkvæmdaaðila?
  10. Er það rétt að þegar vatnið verður lægst í lóninu verði 34 ferkílómetra leirsvæði á þurru og það „eigi bara að koma í ljós“ hvernig hægt sé að rykbinda það?

11. Er það rétt að snemma vors 2006 hafi komið upp tilfelli fuglaflensu hjá kínverskum starfsmanni á Kárahnjúkum? Að hann hafi verið fluttur snarlega úr landi og sóttvarnarlækni skipað að þegja um tilfellið en það sé ástæðan fyrir hamagangi hans í fjölmíðlum á sama tíma um fuglaflensu almennt?
12. Það er nokkuð ljóst að Impregilo vildi ekki hafa Íslendinga í vinnu. Þeir vildu helst nota Kínverja. Er það rétt að ástæðan sé sú, eins og framámaður í verktakabransanum sagði við mig, að hver Kínverji sé öðrum líkur í augum Vesturlandabúa og því auðveldara að fela slys á þeim og dauðsföll með því að flytja þá snarlega úr landi?
13. Hefur einhver reiknað út hvað verið er að drekkja miklum lífmassa með Kárahnjúkastíflu og mannvirkjum tengdum henni?
14. Er það rétt að sumarið 2007 hafi mönnum, hóstandi blóði að morgni dags, verið hótað tafarlausri uppsögn og að þeir yrðu hýrudregnir ef þeir fær ekki aftur inn í göngin til vinnu? Man einhver eftir athugasemdum trúnaðarlæknis þetta summar? Og í framhaldi af því, hvar er hann nú?

Ég sendi fyrirspurn til nokkurra aðila í upplýsingaleit

vegna spurningar númer fjögur hér á undan. Ég fékk svar frá Sigurði Arnalds hjá Landsvirkjun eftir two tíma. Það hljóðaði svo:

Sæll.

Þau eru því miður þrjú. Eitt í gljúfrinu í grunni Kárahnjúkastíflu (grjóthrun), eitt í jarðgöngum (grjóthrun) og eitt í gröfu sem valt. Um var að ræða íslenska starfsmenn.

Kveðja, Sigurður Arnalds,
Landsvirkjun

Ekkert frá öðrum sem ég sendi fyrirspurnina til. Tíminn leið og ég var farinn að hugsa um aðra hluti þegar gemsinn minn hringdi. Í símanum var löggreglu-maður sem kynnti sig og spurði hvort ég væri áhugamaður um slys. Ekki vildi hann staðfesta eitt né neitt og þegar ég spurði beint út hvort svarið frá Sigurði Arnalds væri rétt og hann gæti staðfest það, svaraði þess ágæti löggreglu-maður: „Þú stendur bara á því.“ Og svo var ég tekinn í létta yfirheyrsli – í símanum! Hafi ég ekki verið tortrygginn fyrir, þá er ég það núna.

SJÖTTI HLUTI

Fegurð hins smáa — undir fótum okkar

... það er eins og áhuginn á náttúrunni sé hjá flestum bundinn við einhver stór fjöll eða fossa eða svaka stórar hraunbreiður, það tekur enginn eftir smáblómunum sem þeir labba á. Ef maður spyr hvort þeir þekki þessi blóm sem þeir troða alltaf á, nei, nei. Maður bendir þeim á að það sé nú miklu meira mál að gera þetta litla blóm en marga Kárahnjúka. Það er hægt með jarðýtum og svoleiðis en ekki eitt einasta smáblóm er hægt að búa til. Ekki með öllum heimsins jarðýtum. Svo útkoman verður sú að það er ekkert nema stærðarmunurinn.

Ólafur Björn Guðmundsson í viðtali í Garðyrkjuritinu, ársriti Garðyrkjufélags Íslands 2003.

Helluhnoðri, *Sedum acre*. Hann myndaði víða skærgular skellur í landslaginu í Hjalladal.

Ætihvönn, *Angelica archangelica*. Móhumla, *Bombus jonellus*, safnar frjóufti í búið.
Hvað skyldi mörgum býflugnabúum hafa verið sökkt?

Steindepla, *Veronica fruticans*, finnst víða í Hjalladal. Hún er það albláasta blóm sem fyrirfinnst hér á landi og enginn prentfarvi getur náð litnum.

Holtasóley, *Dryas octopetala*. Þjóðarblóm Íslendinga. Sökkt.
Það er einn af þeim virðingarvottum sem við sýnum landinu.

Ljósberi, *Lychnis alpina*.

Skóf á steini. Þetta litla samfélag er nú komið á kaf.

Grámosinn glóir, sagði Thor og það gera einnig aðrir mosar.

Gróðursamfélög á Vesturöræfum. Parna eru að minnsta kosti sex háplöntutegundir auk mosa og skófa. Lambagras, *Silene acaulis*, mest áberandi.

Þegar nógu djúpt er kafað má víða finna svona samfélög undir fótunum.

Formin og litirnir sem finna mátti í Hjalladal voru mótuð af Jöklu. Nú hefur lagst ofan á þau eðjulag.

Það kom mér á óvart að finna gulmöðru, *Galium verum*, uppi í Hjalladal.
Samkvæmt útbreiðslukorti á hún ekki að vaxa þar. Hefur þó fundist á einum stað í Sauðárdal.

Óneitanlega er hún falleg þar sem hún myndar gula flekki í landslaginu.
Landnám hennar á þessum stað hefur þó verið kæft.

Klöfflu, *Eriophorum angustifolium*, má finna víða þar sem hún á annað borð kemst í vatn.

Dæmi um gróðursamfélag á botni uppistöðulóns. Þarna má sjá vetrarblóm, *Saxifraga oppositifolia*, lambagras, *Silene acaulis*, móastör, *Carex rupestris*, og kornsúru, *Bistorta vivipara*.

Geldingahnappur, *Armeria maritima*, gleður augað víða á bökkum Jöklu. En ekki lengur á þessum stað.

Lambagras, *Silene acaulis*, myndar víða fjólubleik samfélög sem skera sig úr sökum fegurðar og fínleika.

Ein af undirstöðulífverunum, mosinn, hefur skapað skilyrði fyrir æðri blómplöntu, dúnurt, *Epilobium* sp., að komast af.

Af botni tjarnarinnar stíga upp loftbólur. Hvað er þar á ferðinni? Lirfur? Gerjun?
Drukknað fiðrildi flýtur á yfirborðinu eftir að hafa lokið hlutverki sínu.

Gæsaspor í sandi á bakka Jöklu. Hvað gerir gæsin? Flytur hún sig eða hnignar stofninum?

Hér má glöggt sjá hvernig jökullinn hefur ýtt jarðveginum á undan sér í síðasta hlaupi og hér er að finna ymsar upplýsingar sem jarðfræðingar geta lesið úr. Sem betur fer er flestum hraukanna hlíft þótt einhver hluti þeirra fari í kaf. Við það glatast þekking.

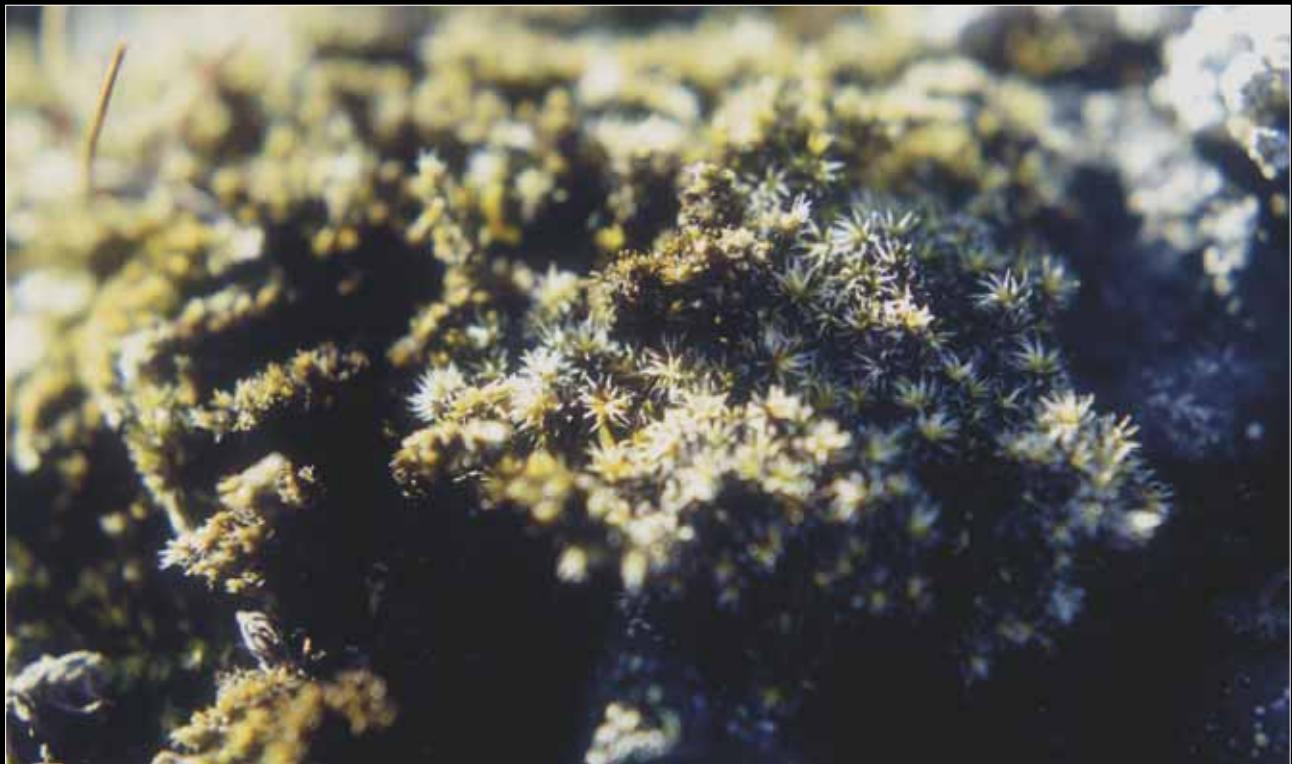
Þessi mynd og myndirnar á næstu ellefu síðum eru allar teknar á einum hjalla Hjalladals, á sama fermetranum. Þarna er líka landslag þótt ekki sé það stórt í sniðum.

Alls staðar þar sem það hefur minnsta möguleika er lífið að hasla sér völl.
Skófir, mosar og fléttur að ógleymdu því sem við ekki sjáum sökum smæðar.

Mosinn teygar í sig orku síðumarsólarinnar seinni hluta dags þegar hann er aftur tekinn að styttast.

Hann er að búa sig undir næsta sumar, eins og hann hefur gert síðan hann fór að vaxa hér.
En í þetta sinn er það unnið fyrir gýg.

Nágranni mosans, skófin, leikur sama leikinn með sama árangri.

Næstum eins og smækkuð mynd af kóral en nú á lónbotni.

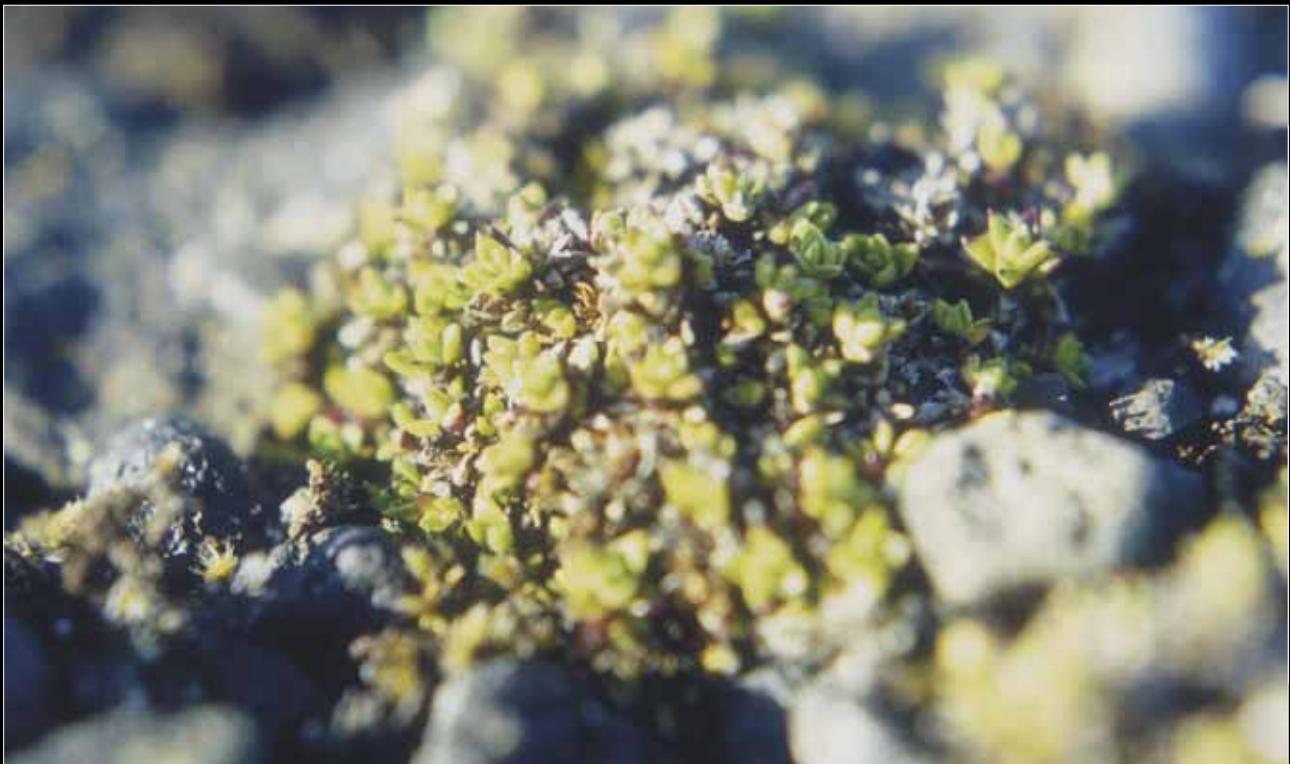
Því meira sem er af undirstöðu lífverum því auðveldara er fyrir háplöntur að skjóta rótum. Vetrarblóm.

Þótt fjölbreytnin virðist ekki mikil við fyrstu sýn er hún meiri en maður heldur.

Grös finna skjól, festingu og næringu í mosanum. Grös eru einhverjir mestu tækifærissinnar í flórunni, enda eru þau útbreidd.

Pykblöðungar hasla sér völl líka og eru næstum jafn lífseigir og grös.

Þau eru ekki stór þessi blóm en jafn falleg fyrir það. Blóðberg, *Thymus praecox*.

Komið til míð allir sem geta flogið og ég skal gefa yður næringu. Blóðberg *Thymus praecox*.

Grasvíðir, *Salix herbacea*. Þessi smávaxnasta víðitegund landsins er algeng um allt land. Líka á lónbotni.

Lambagras, *Silene acaulis*, sem hafði rétt lokið blómgun, var farið að mynda fræ.

Þegar maður færir sig nokkra metra þar sem er meira skjól blasir þetta við.
Aukin fjölbreytni og flóknara plöntusamfélags.

Biðukolla holtasóleyjar, *Dryas octopetala*, bíður eftir því að sleppa fræjunum út í vindinn sem bera mun þau á nýja staði þar sem þau geta numið land.

Vetrarblóm, *Saxifraga oppositifolia*, getur myndað stórar breiður og þessi breiða í Hjalladal var í stærra lagi. Hún er nú komin á lónbotn.

Loðvíðir, *Salix lanata*, kúrir í skjóli fyrir norðanáttinni í Hjalladal síðasta sumarið.

Undirstöðulífverur alls þess sem lifir í jarðveginum eru sveppir. Sveppir eru ekki plöntur heldur næsta stig fyrir neðan eða gerlar. Þeir vaxa neðanjarðar og halda jarðveginum frjóum. Hér er krítargríma, *Clavatia cretacea*.

Sá hluti sveppsins sem sýnilegur er berum augum er æxlunarfæri hans. Þegar skilyrði eru rétt myndar hann ýmisskonar gróbera sem láta svo vind eða skordýr um að dreifa gróunum á nýja staði.

Þessa dýrð rakst ég á í Reyðarfirði rétt hjá álveri Alcoa. Þegar það er komið í fullan gang með tilheyrandi mengun, verður óhætt að borða berin?

Og þessir gæjar voru „að sniglast“ um skammt frá álverinu ómengarðir ennþá.

Hvar er það nú hreindýrið sem missti þetta horn og hvar verður það í framtíðinni
nú þegar aðalburðarsvæði þess hefur verið sökkt?

Biðukollur, sennilega snækobba, *Erigeron humilis*, eða fjallakobba, *Erigeron uniflorum*.
Það væri ekki amalegt að sjá hann í blóma en það gæti orðið dálítil bið á því.

Í sverðinum er líf. Þar eru alls konar skordýr. Flest svo smá að við sjáum þau ekki með berum augum. Þessi fluga er eitt af þeim stærri.

Í fræi hverju falið er fyrirheit um vor. En í þessu tilfelli – því miður.

Þegar degi hallar myndar mosinn ennþá flottari og móykri form.

Smávaxnar lífverur sem mynda samfellda gróðurþekju.

Plöntur vaxa þar sem þær geta eins og mosinn hér.
Hann hafði komið sér notalega fyrir í sprungu í stórum steini á einum hjallanum.

Það mátti viða finna slíkar lágmyndir í Hjalladal. Höfundar: Íslensk veðrátta og Jökla.

Þær virðast lifa í sátt og samlyndi en lífsbarátta þeirra er hörð og ekkert gefið eftir.
Parna geisar stríð og þeir hæfustu komast af.

Þetta snýst um vatn og það er víða að finna í „eyðimörkinni“ eins og sumir vilja kalla landið sem fórnað er undir lón. Vatnið mótar og er undirstaða þess lífs sem þrífst á öræfum. Alls staðar þar sem vatn er að finna er gróður og í gróðrinum er líf.

Í hverri skoru þar sem saman safnast jarðvegur skjóta jurtirnar rótum.
Ljónslappi, *Alchemilla alpina*, og blóðberg, *Thymus arcticus*, mest áberandi.

Meira að segja móinn sem fer undir vatn er formrænn og flottur.

Blóðbergið blómstrar í síðasta sinn. *Thymus praecox*.

Lambagras, *Silene acaulis*.

Geithvönn, *Angelica sylvestris*, á Héraði. Nær mengunin frá álverinu á Reyðarfirði upp á Hérað eins og sumir telja og mun þá móhumlan þola það án þess að það hafi varanleg áhrif á hana?

Geldingahnappur, *Armeria maritima*, blómstrar í byrjun júní 2007 á bakka Háslóns rétt áður en hann fer í kaf.

SJÖUNDI HLUTI

Eftirmáli

— með sorg í hjarta.

„Aðalatriðið frá mínum bæjardyrum séð er að við gerum þetta með sjálfbærum hætti þannig að núverandi kynslóð sé ekki að ganga á rétt næstu kynslóða.“

*Friðrik Sophusson, forstjóri Landsvirkjunar, í Farsæld til framtíðar, Iðnping 2007. 18. mars 2007
Já einmitt og ég heiti þá Guðrún.*

Helgina þann 9. og 10. júní 2007 fór ég að Háslóni. Þá hafði ég ekki komið þar síðan í ágúst 2006. Þá ríkti fugurðin ein í Hjalladal og lífið lék sína eilífum symfóníu almættinu til dýrðar. Nú var skelfilegt um að litast. Hjalladalur kominn að verulegu leyti á kaf og það var dapur tónn sem kvað við í fuglum sem horfðu á vatnið nálgast hreiðrin og að lokum færa þau á kaf. Það var átakanlegt að horfa á lóuprælinn á

myndinni hér að neðan sem stóð á bakkanum og einblíndi á sama blettinn og kallaði á eggin sín. Því miður var vatnið það skolað að myndataka af sokknu hreiðrinu hans sýndi svo sem ekki neitt, illmögulegt að greina jökulköld eggin ofan í lóninu enda eru þau í felulitum og runnu saman við umhverfið á botninum.

Gæsarhreiður á blábakkanum og foreldrarnir tauga-veiklaðir. Spurning hvort varð á undan, ungar úr eggj-

Einhverjum gæsahreiðrum var bjargað en hve mörg mófuglahreiður urðu lóninu að bráð? Farfuglarnir hafa orpið hér öldum saman og þeir koma hingað því þetta er eini staðurinn á jörðinni þar sem þeir geta stundað ástarleiki sína og fjölgað sér. Persónulega finnst mér þeir hafa meiri rétt á landinu en við. Þeir helguðu sér það löngu á undan okkur.

um eða vatnið að hremma þau. Vikuna á eftir var tappað úr lóninu svo einhver hreiður hafa vonandi sloppið og egginn náð að klekjast út áður en vatnsborðið náði í þau. Ég fór ekki það innarlega að ég sæi til hreindýra en aðalburðarsvæði þeirra mun vera á svæðinu milli Snæfells og Jöklu.

Mér skildist að starfsmenn við virkjunina færū

reglulega á báti um lónið og reyndu að bjarga hreiðrum með því að flytja þau ofar þar sem vatnið næði ekki til þeirra. Auðna ræður hvernig það tekst en framtakið var virðingarvert. Hafi þeir þökk fyrir það og best gæti ég trúað að það hefðu þeir tekið upp hjá sjálfum sér. Kannski kom þó skipun um það frá Landsvirkjun svo sanngirni sé gætt.

Háslón teygir sig inn allan Hjalladal allt til jöklas. Þar fara undir vatn einstæð nátturfyrirbrigði sem við áttum að varðveita fyrir komandi kynslóðir. En neyslubrjálæðið er smitandi og okkur dettur ekki í hug að varðveita náttúruna og þau verðmæti sem hún hefur að geyma. Við fórnum þeim fyrir erlenda auðhringa og virðist lítið lát á þrátt fyrir fögur fyrirheit.

En áhrifa virkjunarinnar gætir víðar en bara í Hjalladal. Strax og maður kemur niður í Jökuldal af Möðrudalsöræfum blasir mikil breyting við. Jöklar er ekki lengur til. Það rennur blátær bergvatnsá í farvegi hennar, afar falleg en vantar kraftinn sem Jöklar bjó yfir. Einhverjur hafa fengið peningaglýju í augun og hugsa sér gott til glóðarinnar að gera ána að laxveiðiá. Það verður nóg fróðlegt að sjá hvernig það tekst til, sérstaklega þegar haft er í huga að seinni hluta sumars má búast við að Jöklar fari í sama gamla haminn þegar yfirfallið af lóninu beljar niður árfar veginn.

Það verður líka athyglisvert að fylgjast með foki úr lóninstæðinu næstu vor og sumur þegar búast má við að allt að 34 ferkilómetrar af leirum verði á þurru. Ég get svo sem vel skilið það að þeir sem standa að þessari framkvæmd allri vilji sjá hana til enda. Að minnsta kosti, væri ég verkfræðingur, gæti ég ekki hugsað mér mikilfenglegra verkefni. Það að gera

stífluna hlýtur að vera eins og blautur draumur fyrir þá sem hanna og byggja þetta mannvirki, en finnst mönnum það réttlætanlegt að taka út sína stórmennskudrauma á einstæðri náttúru landsins og ganga freklega á rétt komandi kynslóða.

Ég segi nei og aftur nei og skömm ykkar mun uppi meðan land byggist.

Ef grannt er skoðað má sjá grilla í gæsahreiður á kafi í efra horni vinstra megin. Gæsin sem átti þetta hreiður var ekki eins heppin og sú sem á hreiðrið á síðunni hér á móti.

HJALLA DALUR

Hjalladalur – síðasta sumarið lýsir persónulegri upplifun höfundar af landinu á vesturöræfunum sem fórnæð var undir uppistöðulón Kárahnjúkavirkjunar. Þetta er ljósmyndabók með stuttum myndatextum. Í henni er líka ferðasagan austur og hugleiðingakafli og er óhætt að segja að þar sé fjallað um málín á fremur persónulegan hátt.

Hjalladalur – síðasta sumarið, er allt í senn, einlæg bók, falleg og sorgleg.

Bústna býflugan
<http://byflugan.undraland.com/>

